

DOI 10.34132/mspc2025.02.13.23

Олександр Євтушенко
Світлана Маломан

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Проаналізовано організацію державного контролю за використанням та охороною земельних ресурсів, ефективне управління якими є ключовим чинником сталого розвитку держави. Зазначено, що державний контроль у сфері земельних відносин регулюється законами України, а його здійснення покладається на Держгеокадастр, Державну екологічну інспекцію, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Обґрунтовано, що державний контроль у сфері використання та охорони земель є цілеспрямованою та суспільно важливою діяльністю держави. Його метою є попередження та усунення порушень земельного законодавства, а також забезпечення реального дотримання законності у земельній сфері.

Підкреслено, що державний контроль за використанням і охороною земель є ключовим механізмом реалізації земельної політики та гарантією екологічної безпеки. Його ефективність визначається рівнем взаємодії контролюючих органів, правовою визначеністю процедур та використанням сучасних цифрових технологій.

Ключові слова: державний контроль, охорона земель, державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру, державна екологічна інспекція, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.

Земельні ресурси є основою природного потенціалу України, а ефективне управління ними – ключовим чинником сталого розвитку держави. Забезпечення державного контролю за використанням та охороною земельних ресурсів є важливим завданням органів влади та об'єктом особливої державної охорони. Державний контроль спрямований на запобігання порушенням земельного законодавства, раціональне використання земель та відновлення прав власників і користувачів. Отже, ефективне управління використанням та охороною земельних ресурсів неможливе без системи державного контролю, що забезпечує дотримання законодавства, раціональне землекористування й охорону довкілля.

В частини першої статті 188 Земельного кодексу України «державний контроль за використанням та охороною земель здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, а за додержанням вимог законодавства про охорону земель – центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів» [2].

Основними принципами контролю є: законність та об'єктивність; системність і безперервність; відкритість і публічність; поєднання профілактичних і каральних заходів [5].

Державний контроль у сфері земельних відносин регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких ключове місце посідає Земельний кодекс України (ст. 188-191); Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» (2003 р.);

Закон України «Про охорону земель» (2003р.), Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»; Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 53-56); Постанова КМУ № 963 від 25.07.2007 р. «Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання». Вказані документи визначають повноваження контролюючих органів, порядок проведення перевірок, права та обов'язки посадових осіб, а також відповідальність за порушення земельного законодавства. Основним суб'єктом державного контролю є Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру, яка здійснює перевірки щодо дотримання вимог земельного законодавства, цільового використання земельних ділянок, а також контролює дотримання норм

щодо охорони земель [3].

До органів, що здійснюють державний контроль відноситься Державна екологічна інспекція, що контролює дотримання екологічних вимог під час використання земель, зокрема щодо недопущення забруднення, ерозії, засолення. Діяльність інспекції спрямована на захист земель як природного ресурсу та компонента навколишнього середовища, підтоплення та інших негативних процесів. Що стосується органів державної влади (місцевих державних адміністрацій) то вони як зазначає Т. Оверковська, виконують регулюючу, стимулюючу, контрольну та каральну функції, що забезпечує дотримання земельного законодавства та захист прав власників і користувачів земельних ділянок [4].

Самоврядний контроль за використанням земель комунальної власності здійснюють органи місцевого самоврядування. Вони також беруть участь у виявленні фактів самовільного зайняття земельних ділянок, незаконного будівництва чи зміни цільового призначення землі без відповідних дозволів, контролюють своєчасну сплату земельного податку, збереження меж земельних ділянок. Отже, здійснення державного контролю у сфері використання та охорони земель має певну систему (рис. 1), що спрямована на досягнення належного стану земельних ресурсів і довкілля України.

Рис. 1. Система державного контролю за використанням та охороною земельних ресурсів.

Джерело: сформовано авторами

До основних форм контролю відносяться: планові перевірки (проводяться відповідно до річного плану); позапланові перевірки (якщо є факт самовільного зайняття земель чи порушення режиму охорони; моніторинг земель (систематичне спостереження за станом земельного фонду); інвентаризація земель (виявлення незаконно зайнятих ділянок); документальний контроль (аналіз кадастрових даних, право встановлювальних документів) (рис. 2).

Рис. 2. Форми державного контролю за використанням та охороною земельних ресурсів.

Джерело: сформовано авторами

Державний контроль у сфері використання та охорони земель є цілеспрямованою та суспільно важливою діяльністю держави, метою якої є попередження та усунення порушень земельного законодавства, а також забезпечення реального дотримання законності у земельній сфері. Контроль складається з виконання певних процедур: планування перевірок, повідомлення суб'єктів, проведення обстеження земельної ділянки, фотофіксація, складання акта обстеження, оформлення акту перевірки, припису, протоколу про адміністративне правопорушення – штраф, постанови про адміністративне правопорушення, розрахунку заподіяної шкоди, припинення права користування землею, моніторинг виконання припису – повторна перевірка, внесення даних у базу.

В процесі здійснення державного контролю у сфері використання та охорони земель виявляються наступні типові порушення земельного законодавства: самовільне зайняття земельних ділянок; використання не за цільовим призначенням; псування або забруднення земель; невиконання вимог щодо рекультивациі;

несвоєчасна сплата земельного податку або ухилення від сплати податку шляхом використання земельної ділянки без правовстановлюючих документів.

Крім того здійснення державного контролю виявило наступні проблеми: нестача фінансування та технічних засобів моніторингу; дублювання функцій між органами; низький рівень цифровізації; слабкий механізм примусу до виконання приписів; корупційні ризики.

Дослідники відмічають, що підвищення ефективності контролю у сфері використання та охорони земель залежить від чіткого правового регулювання, вдосконалення організаційних механізмів контролю, підвищення результативності роботи органів влади, взаємодії з іншими правоохоронними структурами під час виявлення порушень та проведення профілактичних заходів для запобігання порушенням земельного законодавства [1, с. 8].

Саме тому для вдосконалення реального контролю за використанням земель нами пропонуються наступні рекомендації:

- запровадити єдиний електронний портал земельних перевірок;
- сприяти розвитку аерокосмічного моніторингу земель;
- розширити повноваження територіальних громад у сфері контролю;
- створити систему автоматичного фіксування порушень (GIS-контроль);
- сприяти підвищенню прозорості і публічності звітності Держгеокадастру;
- запровадити ефективну координацію між усіма рівнями влади та створити інтегровану інформаційну систему моніторингу земельних ресурсів.

Вважаємо, що запровадження вказаних рекомендацій, а також тісна взаємодія державних органів, місцевого самоврядування і громадськості дозволить забезпечити раціональне використання земель, захист прав громадян і сталий розвиток територій України.

Таким чином, державний контроль за використанням і охороною земель є ключовим механізмом реалізації земельної політики та гарантією екологічної безпеки. Його ефективність визначається рівнем взаємодії контролюючих органів, правовою визначеністю процедур та використанням сучасних цифрових технологій. Посилення контролю сприятиме сталому землекористуванню, відновленню деградованих земель і підвищенню правової культури у земельній сфері.

References

1. Antonova, S.Ye. (2021). Derzhavnyi kontrol za vykorystanniam i okhoronoiu zemel: rehionalnyi aspekt [State control over land use and protection: regional aspect]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – State administration: improvement and development*, 2, (p. 1-8). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2021_2_15 [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy Zemelnyi kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 r. No. 2768-III [Law of Ukraine Land Code of Ukraine dated 25.10.2001 No. 2768-III]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> [in Ukrainian].
3. Nishchymenko, V. (2024). Normatyvno-pravovi zasady derzhavnoho kontroliu za vykorystanniam ta okhoronoiu zemel v Ukraini [Regulatory and legal principles of state control over the use and protection of lands in Ukraine]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 1, (pp. 91-92) [in Ukrainian].
4. Overkovska, T. (2021). Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання upravlinnia u sferi vykorystannia ta okhorony zemel Ukrainy [Peculiarities of legal regulation of management in the field of land use and protection in Ukraine]. *Publichne upravlinnia i pravo: istoriia, teoriia, praktyka – Public administration and law: history, theory, practice*, 1, (pp. 1-19) [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy Pro derzhavnyi kontrol za vykorystanniam ta okhoronoiu zemel vid 19.06.2003 r. No. 963-IV [Law of Ukraine On State Control over the Use and Protection of Lands dated 19.06.2003 No. 963-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://surl.luvqzlj> [in Ukrainian].

STATE CONTROL OVER THE USE AND PROTECTION OF LAND RESOURCES

The organization of state control over the use and protection of land resources- whose effective management is a key factor in the sustainable development of the state-has been analyzed. It is noted that state control in the field of land relations is regulated by the laws of Ukraine, and its implementation is entrusted to the State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre (State Geocadastre), the State Environmental Inspection, local state administrations and local self-government bodies. It is substantiated that state control in the field of land use and protection is a purposeful and socially important activity of the state. Its main objective is to prevent and eliminate violations of land legislation, as well as to ensure real compliance with the law in the land sphere.

It is emphasized that state control over the use and protection of land is a key mechanism for implementing land policy and ensuring of environmental safety. Its effectiveness is determined by the level of interaction between regulatory authorities, the legal certainty of procedures and the use of modern digital technologies.

Keywords: state control, land protection, State Service for Geodesy, Cartography and Cadastre, State Environmental Inspection, local state administrations, local self-government bodies.

Відомості про авторів / Information about the authors

Олександр Євтушенко, доктор політичних наук, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Юридичного факультету, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: alnievt@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-5161-3312>.

Oleksandr Yevtushenko, Doctor of Political Sciences, Professor of the Department of Public Management and Administration, Faculty of Law, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: alnievt@ukr.net, orcid: [https:// orcid.org/0000-0002-5161-3312](https://orcid.org/0000-0002-5161-3312).

Світлана Маломан, магістр кафедри публічного управління та адміністрування, Юридичного факультету, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: svetlana07032311@ukr.net.

Svitlana Maloman, Master's student of the Department of Public Management and Administration, Faculty of Law, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: svetlana07032311@ukr.net.